

Тема: Іменники спільного і подвійного роду. Складні випадки узгодження роду іменників типу *кір, дріб, біль, нежить, пил, степ, ступінь, путь* та ін. з іншими частинами мови

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів щодо іменників спільного і подвійного роду; розібрати складні випадки узгодження роду іменників типу *кір, дріб, біль, нежить, пил, степ, ступінь, путь* та ін. з іншими частинами мови; навчити застосовувати на практиці набуті знання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності:

- *знаннева складова:* усвідомлює зв'язок морфологічної норми з граматичним значенням і граматичними категоріями іменника; знає родові норми вживання іменника, коментує їх; виявляє й аналізує аномативні категорії роду іменників, дотримує правил наголошення відмінкових закінчень іменників; коментує норми використання категорії роду іменників та узгодження їх, посилаючись на правила та граматичні закономірності слововживання;
- *діяльнісна складова:* організовує власну діяльність щодо засвоєння норми категорії роду іменників, користується словниками, довідковою літературою й електронними ресурсами для перевірки й удосконалення власного рівня засвоєння морфологічної норми; аналізує усні й письмові тексти з погляду додержання морфологічних норм.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бліцопитування

- Якого роду іменники *поет, директор, робітник*?
- Якого роду іменники *листоноша, сирота, невдача*?
- Чи існують в українській мові іменники подвійного роду?

III. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ Й ЗАВДАНЬ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ НА ОСНОВІ ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Робота з теоретичним матеріалом підручника

Чимало іменників чоловічого роду, які є назвами осіб за професією, не мають паралельних форм жіночого роду: адвокат, гід, маркетолог, менеджер, мер, муляр, міністр, нотаріус. Ці слова вживаються для позначення і чоловіків, і жінок.

Значна кількість назв осіб утворює паралельні форми чоловічого і жіночого роду: журналіст-журналістка, касир-касирка, кравець-кравчиня, лікар-лікарка, льотчик-льотчиця, офіціант-офіціантка, перекладач-перекладачка, продавець-продавиця. Деякі назви жіночого роду із суфіксом *-к(а)* не відповідають нормі літературної мови: завучка, фізичка, математичка, керівничка, редакторка, дикторка. Вони належать до сфери розмовної мови.

Іменники спільного роду можуть означати осіб і чоловічої, і жіночої статі: листоноша, сирота, трудяга, староста, бідолаха. Такі іменники мають закінчення -а, -я та називають осіб за характерними діями або рисами поведінки: ябеда, базіка, плакса, писака, посіпака, недоторка.

Рід таких іменників визначають за змістом речення або граматичною формою інших частин мови: Мудрий, як той недотепа, що від дощу в річку ховався. Забарилась недотепа — от тобі й халепа (Нар. творч.).

Іменники подвійного роду вживаються у формах різних родів:

• чоловічого і середнього: вовчище, лобище;

• жіночого і середнього: бабище, ручище, ножище.

Рід таких іменників визначають за змістом речення або за граматичною формою інших частин мови: Лютий вітрище рве гілля дерев.

ЗАВДАННЯ

1. Прочитайте прислів'я. Визначте іменники **(та запишіть їх у зошит)**, які можуть позначати осіб як чоловічої, так і жіночої статі.

1. Базіка набалака — і в торбу не збереш. 2. Нероба гірше п'яниці. 3. Незграба псує, а роботяга переробляє. 4. Соня та ледацюга — рідні душі. 5. Ні рак, ні жаба, а просто нахаба! 6. Вереда й себе раз на рік любить (Нар. творч.).

• Чому такі іменники називають іменниками спільного роду? (усно)

2. Перебудуйте прислів'я так (змінюючи граматичні форми або додаючи нові слова), щоб рід іменника спільного роду можна було легко визначити. Запишіть їх.

1. Жаднюга не матиме друга (Іспанське). 2. Що то за розумака, що на жарт ображається? (Фінське) 3. І для невдахи настане гарний день (Ірландське). 4. Лежебоці миліше сонце, що заходить, аніж сонце, що сходить (Угорське). 5. У

працьовитого завжди роботи доволі, а в базіки — два язики (Французьке). 6. Тільки нероба не помиляється (Молдавське).

3. Завдання. Від поданих слів утворіть назви професій

Журнал, вантаж, дресирувати, ткати, носити, бетон, механіка, наука, живопис, критика.

Творча робота

Прочитати й запам'ятати іменники, які вживаються у двох родах. Із п'ятьма словами скласти речення ускладнені відокремленими членами.

Деякі іменники вживаються у двох родах. Правильно буде:

Абрикос і абрикоса	Лангуст і лангуста
Банкнот і банкнота	Манжет і манжета
Вольер і вольєра	Мозоль і мозоля
Ворс і ворса	Мотузок і мотузка
Гонт і гонта	Оазис і оаза
Жираф і жирафа	Парасоль і парасоля
Желатин і желатина	Пелюсток і пелюстка
Зал і зала	Реприз і реприза
Кахель і кахля	Спазм і спазма
Клавіш і клавіша	Хлющ і хлюща

ПАМ'ЯТКА

Неправильно	Правильно
легка тюль	легкий тюль (ч. р.)
червона сип	червоний висип (ч. р.)
головна біль	головний біль (ч. р.)
надоїдлива нежить	набридливий нежить (ч. р.)
придасть приміщенню	надасть приміщенню
признак корі	ознака кору (ч. р.)
є в продажі	є в продаж (поступила в продаж)
узорчаста шпалера	візерунчаста шпалера
проникнення пилі	проникнення пилу (ч. р.)
враження розкошу	враження розкоші (ж. р.)
оздоблені бязем	оздоблені бяззю (ж. р.)
полюбуватися магістралем	помилуватися магістраллю (ж. р.)
втрата свідомості	знепритомнення
хвороба викликає	хвороба спричиняє

V. ПІДСУМОК УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Прочитайте. Випишіть іменники спільного та подвійного роду в зошити.

1. Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ! Пощезнуть всі перевертні й прибуди, і орди завойовників-заброд! (В. Симоненко) 2. Могутній у тебе батя... Роботяга. Чеснюга. Без порожнин у душі... Моноліт (О. Гончар). 3. До оселі заходить невідомий чолов'яга, високий, кривоносий, подає не руку — ручище (М. Стельмах). 4. Симпатьяга він, цей військком, хоч і коноплястий (О. Гончар). 5. Хто б міг подумати, що цей баляндрасник і задавака якимсь дивом стільки наткав у собі людяності! (М. Стельмах) 6. Одне ледащо сонцю докоряло: «Ну, хоч би раз ти до обід поспало...» (В. Симоненко)

2. Перепишіть, вибираючи з дужок слова в потрібній граматичній формі.

1. Тут співали мені дуби, степ (гойдав, гойдала) пшениці і вівса (Д. Луценко). 2. Лебедина згря в (дальній, дальню) путь рушає (В. Паронова). 3. Дим над землею гіркий наче (тертий, терта) полин (Р. Коляда). 4. Парадною ходою під (барабанний, барабанну) дріб рушили вчорашні школярі до центральної площі міста (З журналу). 5. Оркестр грав (урочистий, урочисту) туш, а всі, стоячи, привітальними вигуками та бурхливою овацією зустрічали ювіляра (І. Тобілевич).